

YORÚBÁ

Journal of Yoruba Studies Association of Nigeria

ẸGBẸ ONÍMỌ-ÈDÈ YORÚBÁ

Vol. 7 No. 3
ISSN: 1595-1324

June 2014

Yorùbá

Journal of the Yorùbá Studies Association of
Nigeria

Vol. 7 No. 3

ISSN 1595-1324

June 2014

© Yorùbá Studies Association of Nigeria 2014
(Ègbé Onímò-Èdè Yorùbá, Nàìjíríà)

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means without permission.

First published June 2014

Direct all enquiries to:

The Editor-in-Chief

Prof. Àrinpé G. Adéjùmò

Head, Department of Linguistics and African Languages

University of Ibadan

Ibadan

Design: *Update Nigeria & BrightZity Technologie*

Àkóónú
(Contents)

Olúyémisi Adébòwálé

Lítírészò Yorùbá, Ọ̀rọ̀ Ààbò àti Ìdàgbàsókè
Orilẹ̀-Èdè - Pg. 1

Dúró Adélékè

Ìyiri Ìwóká Ìran Yorùbá Wò Nínú Àṣàyàn
Fíìmù Àgbéléwò - Pg. 32

Michael A. Abíódún

More on the Source of the High Tone Syllable in the
Infinitive Phrase of Yorùbá: Evidence from
Ànàgó in Benin Republic - Pg. 47

Àrìnpé Adéjùmò

Grass-Roots Movement and Propagation of
Indigenous Culture in Akínwùmí Ìṣòlá's
Selected Plays - Pg. 60

Àkàngbé Adeníyì

The Photo-Dramatics of *Atóka* Photoplay
Magazine - Pg. 88

Adéyemí Olálérè & Hamzat, S. A. Oláyidé

A New Historicist Analysis of Power and Politics in the
Works of Two Yorùbá Playwrights - Pg. 130

Oládiipò Ajíbóyè

Wúnrèn tí Inú Àpólà Orúkọ Oníbàátan Kíí
Şe Ọrò-Orúkọ - Pg. 168

Adéyemí Abíódún Adéyínká

Àfiwé Àwọn Ọwe Tí ó Jẹ Mọ̀ Ìgbéyàwó
Láàrin Yorùbá ati Ìgbò - Pg. 185

Abídèmi Bólàrinwá

The Motif of Marriage Betrayal in Selected
Yorùbá Literary Works - Pg. 208

Arówóşęgbé Deborah Bámidélé

Woman's Self-Perception in Selected Female-dominated
Traditional Festival Songs in Oñdó North Senatorial
District of Oñdó State - Pg. 239

Adesanya Ahmed O.

Objectific Codes in Nonverbal Communication
in Yorùbá Novels - Pg. 261

Şàngótóyè William Qládélé

Representations of Political Cankerworms in Nigeria
in Selected Yorùbá Written Plays - Pg. 288

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Àfiwé Àwọn Òwe Tí ó Jẹ Mọ̀ Igbéyàwó Láàrin Yorùbá àti Ìgbò

Ọ̀mọ̀wé Adéyemi Abíódún Adéyínká

Department of Teacher Education

University of Ibadán, Ibadan

yemiadeyinka13@gmail.com

Àṣamọ̀

Ìṣẹ̀ iwádií yíi ṣe àfiwé àwọn òwe tí ó jẹ̀ mọ̀ igbéyàwó láàrin Yorùbá àti Ìgbò. Ó ṣe àgbéyèwò ààtò àti àkóónú àwọn òwe yíi, ó sì ṣàlàyè ihà tí àwùjọ̀ méjèèjì kọ̀ sí àwọn ìṣẹ̀lẹ̀ inú igbéyàwó. Òwe Yorùbá m̀erindínlógún àti tí Ìgbò m̀ewáá ni ìṣẹ̀ yíi yèwò nípa ṣíṣe àmúlò àkọ́lẹ̀ ní ilé-ìkàwé bèẹ̀ ni a ṣe àtúpalẹ̀ àwọn òwe yíi pèlú ilàna ifiwádiísòtumọ̀. Itúpalẹ̀ yíi fí hàn pé ètọ̀ òbí ni láti yan irú ọ̀kọ̀ tí ọ̀mọ̀ wọn yòò fẹ̀ àti àkókò tí igbéyàwó yòò wáyé lẹ́yin ifikúnlukún láàrin èbí méjèèjì. Ìṣẹ̀ iwádií yíi fí àwọn ijọra tí ó wà nínú igbésè sí àṣà igbéyàwó láàrin àwùjọ̀ Yorùbá àti Ìgbò; bèẹ̀ ni ó tọ̀ka sí iyàtò díẹ̀ tí ó wà láàrin àwùjọ̀ méjèèjì lórí àṣà igbéyàwó. Ó kádií rẹ̀ pé àwùjọ̀ méjèèjì káramásikí àṣà igbéyàwó gégé bí òwe wọn ṣe fí hàn.

Ìfáárà

Gbogbo èyà ní orilẹ̀-èdè àgbáyé ni ó ní litírèsò, àkọ̀sílẹ̀ ṣì fí hàn pé litírèsò alohùn ni ó bí litírèsò àpilẹ̀kọ̀. Èyà Yorùbá jẹ̀ ọ̀kan lára èyà tí ó gbajúgbajà ní orilẹ̀-èdè Nàìjíríà, wọn sì tàn ká àwọn orilẹ̀-èdè miíràn ni apá Ìwọ̀-Oòrùn Adúláwọ̀ bí Ilẹ̀ Olóminira Benin, Togo, Cote d'Ivoire àti Sierra Leone. (Johnson, 1921: xix; Fádípẹ̀, 1970: 21-25; Adétúgbò, 1982; Ọ̀mọ̀lẹ̀wà, 1986: 53; Olówòòkéré àti Adéwólé, 1998: 188; Adebíyí, 2005: 7). Ní

orilè-èdè Brazil, Cuba, Haiti, Venezuela àti Trinidad àti Tobago, èyà Yorùbá wà nibè lóníí bí ó tilè jẹ pé ipèdè èsin ni èka Yorùbá wọn ti hàn jù nítorí pé púpọ̀ òrìṣà ilẹ̀ Yorùbá tí à n bọ̀ lóníí náà ni wọn n bọ̀ (Awóniyi, 1978: 18-21).

Àwùjọ Yorùbá jẹ èyí tí ó ní ètò tí ó sì bọ̀wọ̀ fún àwọn àṣà àti iṣe rẹ̀. Yorùbá gbàgbọ̀ nínú iṣẹ̀ṣe: pé kí á ṣe é bí wọn tí n ṣe é, kí ó lè rí bí ó ti n rí. Wọn gbàgbọ̀ pé bí èniyàn bá tí tọ̀ ipasẹ̀ àwọn aṣiwájú, irú èni bèẹ̀ kò ní ṣiṣe. Wọn maa n pa òwe pé ‘omọ̀ kì í bá ipèlè iyá rẹ̀ kí ó ṣi aṣọ̀ dá’. Ídì miyí ti wọn fì ka èkọ̀ ilé sí púpọ̀ nítorí òwe tí ó sọ̀ pé ‘ilé ni a ti n kọ̀ èṣọ̀ ròde’. Síwájú sí i, àwùjọ Yorùbá jẹ èyí tí ojú ti ká ara wọn mọ̀ ni ayé àtíjọ̀ nítorí pé idílẹ̀ kòòkan ni ó ní ètò iṣe-òba rẹ̀ tí kálukú si kápá ilé rẹ̀ bí ó ti yẹ̀. Fún idí èyí, Yorùbá ka iwà omọ̀lúàbí sí púpọ̀. Ídì abájọ̀ èyí ni kí omọ̀ lè fì hàn pé ilé rere ni òun ti jáde wá nígbà tí àwọn ará, ẹbí, ọ̀rẹ̀ àti ojúlumọ̀ bá rí iwà àti iṣe rẹ̀ l’awùjọ̀. Onírúurú èkọ̀ ni ó rọ̀ mọ̀ jìjẹ omọ̀lúàbí ní àwùjọ̀ Yorùbá. (Awóniyi, 1978: 5-13; Májásán, 1989: 43).

Àwùjọ̀ Ìgbò fẹ̀rẹ̀ fì ara pẹ̀ ti Yorùbá gégé bí Green (1964), Okeke (1982), Nwala (1985) àti Omọ̀lẹ̀wà (1986) ṣe sọ̀. Ọ̀kan lára èyà mọ̀ta tí ó tóbi jù ní ilẹ̀ Nàìjíríà ní èyà Ìgbò. Orírún èdè tí à n pè ní “Kwa” ni òun àti èdè Yorùbá ti ṣà n jáde wá. Orúkọ̀ èyà yìí náà ni wọn n pè èdè rẹ̀ bèẹ̀ ni ó jẹ̀ èdè olòhùn gégé bí èdè Yorùbá (Nwala, 1985: 15). Ípínlẹ̀ méje ni wọn tí n sọ̀ èdè Ìgbò ní ilẹ̀ Nàìjíríà lóníí (Ezíkéojiaku, Anosike, àti Jimbo 1999: 35-42). Àwọn ipínlẹ̀ yìí ni Abia, Anambra, Delta, Ebonyi,

Enugu, Imo àti Rivers. Onírúurú àkòsílẹ̀ ni ó wà láti fi idí rẹ̀ múlẹ̀ pé ní ipínlẹ̀ kòòkan tí a dárúkọ̀ yíi, ẹ̀ka-èdè̀ Igbò tí wọń n sọ̀ yàtò sí ara wọń sùgbọ̀n ipínlẹ̀ Abia ni ẹ̀ka-èdè̀ Igbò pò sí jù.

Ọ̀wọ̀ tí ó ga ni àwọń Igbò̀ fi mú àṣà̀ wọń, bẹ̀ẹ̀ sì ni wọń fi ọ̀wọ̀ nlá̀ fún un tí ó fi jẹ̀ pé tí wọń bá n ṣe ayeyẹ̀ kan gégé̀ bí àlàyé Nwala (1985: 19), bí èniyàn bá bèèrè̀ idí tí wọń fi n ṣe bẹ̀ẹ̀, èsì tí wọń yóò fún onítòhún ni, “Anyi neme omenala” èyí tí ó tùmò sí “À n ṣe é gégé̀ bí iṣẹ̀dálẹ̀ ni”. Bí ọ̀kúnrin kan bá fẹ̀ fẹ̀ ọ̀mọ̀binrin wọń tí wọń sì ti jẹ̀ “hò” fún un, wọń yóò dá a lóhùn pé ‘mee omenala’; èyí tí ó tùmò sí ‘lọ̀ ṣe ohun tí àṣà̀ wí”. Láìṣe àní-àní, àkòsílẹ̀ nípa ẹ̀yà Yorùbá̀ àti Igbò̀ fi hàn pé àṣà̀ wọń jọ̀ ara, bẹ̀ẹ̀ ni àkòsílẹ̀ fi hàn pé àwọń ọ̀wè tí ó jẹ̀ mọ̀ igbéyàwó láàrin wọń fi ara pé ara wọń. Ó yẹ̀ kí á ṣe àgbéyè̀wò láti túbò̀ ní imò kíkún nípa àwọń ohun tí ó so Nàìjíríà papò̀ àti èrèdí̀ rẹ̀ tí irúfẹ̀ igbéyàwó̀ bẹ̀ẹ̀ fi n gbilẹ̀ sí i bí ọ̀wàrà̀ ọ̀jò̀ ní àwùjọ̀ wa. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé Sheba (2005: 9) ti tọ̀ka rẹ̀ pé àjọ̀ṣepò̀ wà dáadàá láàrin ẹ̀yà Yorùbá̀ àti ẹ̀yà apá̀ Àríwá̀ ju ti àwọń Igbò̀ lọ̀, àkiyèsì fi hàn pé ètò̀ iṣẹ̀lú̀ àti ẹ̀sìn ni ó mú àjọ̀ṣepò̀ múlẹ̀ ní ààrin wọń. Bí a bá fẹ̀ sọ̀rò nípa àjọ̀ṣepò̀ nípa ti igbéyàwó̀, ààrin Yorùbá̀ àti ẹ̀yà̀ Igbò̀ ni ó ti fi esẹ̀ múlẹ̀ jù.

Nítòrí̀ igbésẹ̀ tí ó wà nínú̀ àṣà̀ igbéyàwó̀ láàrin ẹ̀yà Yorùbá̀ àti Igbò̀ tí ọ̀wè wọń fi hàn nínú̀ iṣẹ̀ yíi, ó rọ̀rùn fún ẹ̀yà méjèjì láti fẹ̀ ara wọń. Ohun miiran tí a rò̀ pé ó fa àjọ̀ṣepò̀ nípa igbéyàwó̀ láàrin ẹ̀yà Yorùbá̀ àti Igbò̀ ni pé iṣesí̀, ibágbépò̀ àti ẹ̀sìn ibilẹ̀ wọń fi ara jọ̀ ara wọń ju ti ẹ̀yà̀ Hausa lọ̀. Bí a bá tún

wo ọ̀rọ̀ ẹ̀sin, ẹ̀sin ọ̀mọ̀lẹ̀yìn Jẹ̀sù gbilẹ̀ láàrin ẹ̀yà Yorùbá àti Ìgbò ju ti ẹ̀yà Hausa lọ. Afigbo (1981: 5-7) sọ pé láti ara ẹ̀yà Júù ni ẹ̀yà Ìgbò ti sẹ̀, bẹ̀ẹ̀ ni iṣẹ̀ Adékéyè (2001: 31-44) nípa àfijọ̀ ọ̀we àti àṣà Yorùbá àti Júù fi hàn pé ẹ̀yà Yorùbá àti Ìgbò ní àwọn ohun tí ó so wọ̀n pọ̀ ju tí ẹ̀yà Hausa lọ.

Tíọ̀rì Àmúlò

Àkíyèsí fi hàn pé kí iṣẹ̀ ọ̀nà aláwòmọ̀ lítírẹ̀ṣọ̀ kan tó lè yé ẹ̀niyàn yékéyéké kí àwọn lámèétọ̀ sì lè ṣe idájọ̀ ọ̀dodo tíọ̀rì rẹ̀, a ní latí ṣe àmúlò tíọ̀rì lítírẹ̀ṣọ̀ tí a bá wòye pé ó dára fun irú àtupalẹ̀ irúfẹ̀ lítírẹ̀ṣọ̀ bẹ̀ẹ̀. Tíọ̀rì lítírẹ̀ṣọ̀ tí a wòye pé yoo ran iṣẹ̀ yìi lówọ̀ ni tíọ̀rì ifiwádií-sòtumọ̀ (Hermeneutics). Gégé bí Ricoeur (1991:25) ti sọ, láti inú tíọ̀rì ifojú-inú-wo-ẹ̀mí-ara-nnkan (Phenomenology) ni tíọ̀rì ifiwádií-sòtumọ̀ ti jáde. Kókó ohun tí tíọ̀rì ifojú-inú-wo-ẹ̀mí-ara-nnkan n sọ ni pé ohun gbogbo tí ó wà láyé kò dá wà láini nnkan ṣe pẹ̀lú ẹ̀niyàn. Edmund Husserl tí ó jẹ̀ onímọ̀ àti aláaròjínlẹ̀ ni ó dá tíọ̀rì yìi sílẹ̀ ní 1964. Àlàyé Husserl ni pé nìgbà tí a bá fi ojú inú wo nnkan ni ó lè mú kí àṣepọ̀ wà láàrin èrò ọ̀kàn wa àti ohun tí à n wò àti pé ohunkóhun tí kò bá sí nínú irírí wa tí a kò sì lè fi ojú inú wò, kò yẹ kí á fi ààyè gbà á nínú ọ̀kàn wa.

Klein, Blomberg àti Hubbard (1993: 4) ṣe àlàyé pé láti inú èdè Gíríkì ni “hermeneutics” tí ó jẹ̀ ọ̀rọ̀-ìṣe, tí ó sì túmọ̀ sí “láti ṣe àlàyé, ṣe ọ̀gbufọ̀ tàbí túmọ̀” tí ọ̀rọ̀-orúkọ rẹ̀ sí jẹ̀ “hermeneia” tí ó túmọ̀ sí fífún nítumọ̀ tàbí títumọ̀ èdè ti jáde.

Tíòrì yìí ní ẹ̀şe pẹ̀lú ìtumọ̀ nípa àgbékalẹ̀ òfin gégé bí imọ̀ sáyẹ̀nsì nítorí nàà Ramm (1970: 2) pẹ̀ é ní “science of interpretation” èyí tí í ẹ̀şe fífún nítumọ̀ ní ilàná sáyẹ̀nsì bẹ̀ẹ̀ ni ó gbà pé ó ní ẹ̀şe pẹ̀lú èkọ̀ nípa èdá nítorí àmúlò àwọn òfin tí ó rọ̀ mọ̀ ọ̀n; kí í ẹ̀şe ohun tí ó lọ̀ tààrà. Ohun tí tíòrì ifiwádií-sòtumọ̀ ní dojú kọ̀ ni láti tọ̀ka sí ọ̀nà tí àwọn iyàtò tí ó wà lààrin èrò ònkòwé àti ònkàwé yòò ẹ̀şe dínkù bí a kò ba lè mú wọn kúrò. Ní èrò tí Mágàjí (1996), tíòrì yìí ní ẹ̀şe pẹ̀lú wíwá ìtumọ̀ òde ọ̀nì tí ó jẹ̀ itẹ̀wọ̀gbà sí àwùjọ̀ àwọn àyọ̀kà àtìjọ̀.

Tíòrì ifiwádií-sòtumọ̀ gbà pé ìtumọ̀ inu lítírẹ̀şọ̀ kan kò sí lójú kan àti pé işẹ̀ ònkàwé ni láti şà wọn jọ̀, kí kókó ọ̀rọ̀ inu lítírẹ̀şọ̀ bẹ̀ẹ̀ lè yọ̀ síta. Níwọn igbà tí ó jẹ̀ pé işẹ̀ ònkàwé kọ̀ọ̀kan ni láti ẹ̀şe àtòjọ̀ àfayọ̀ ìtumọ̀ tí işẹ̀ lámèétọ̀ kan ní, ìtumọ̀ kò lè şàimá yàtò láti ọ̀dọ̀ ònkàwé kan sí èkejì şùgbọ̀n iyàtò nàà kò lè pọ̀ lọ̀ títí.

Tíòrì yìí wúlò fún kókó işẹ̀ yìí nítorí pé ó fún ònkàwé ni ànfààni láti ẹ̀şe idájọ̀ lórí işẹ̀ lítírẹ̀şọ̀ kan tàbí òmiràn láikọ̀bí ara sí ìtumọ̀ tó bá wà lẹ̀kàn ònkòwé. Ète tíòrì yìí ni pé bí ònkàwé bá mu irírí, èrò àti imọ̀ rẹ̀ lò láti túmọ̀ işẹ̀ kan, ìtumọ̀ irú ònkàwé bẹ̀ẹ̀ kò lè yàtò púpọ̀ sí èyí tó wà lẹ̀kàn ònkòwé gan-an bí ó ti jẹ̀ pé inu àwùjọ̀ kan nàà ni wọn ti wá. Tíòrì yìí tún sọ̀ pé ìtumọ̀ işẹ̀ kan kò ẹ̀şe é rí lójú kan şoşo bẹ̀ẹ̀ gégé ni àwọn ìtumọ̀ inu àwọn òwè rí, àfí bí a bá wádií işẹ̀lẹ̀ inu wọn ni a tó lè rí ìtumọ̀ tí ó móyánlórí fún wọn.

Iṣẹ́ tí ó wà nílẹ̀ lórí Òwè

Kókó kan pàtàkì lára lítirésọ̀ alohùn Yorùbá àti Ìgbò ni òwè jẹ́. Àtọ̀wọ̀dọ̀wọ̀ ni nítorí pé láti iran kan sí ikejì ni ó ti máa n t̀n kálẹ̀. Oríkì tí Doyle (2001: 58) fún òwè bá àlàyé yìí mu nítorí ó ní:

A proverb is a brief, pithy expression, often (though not always) metaphorical, that occurs in oral tradition.

(Òwè jẹ́ iṣọ̀ kùkùrú tí ó kọ̀ ni lẹ̀kọ̀, ní ọ̀pọ̀ ìgbà (kí i ṣe gbogbo ìgbà), ó jẹ́ àfiwé ẹ̀lẹ̀lọ̀, tí ó n jẹ́ yọ̀ nínú ọ̀rọ̀ ijìnlẹ̀ àbáláyẹ̀).

Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé onírúurú iṣẹ́ ní ó ti wà lórí òwè tí iṣẹ́ akadá lórí rẹ̀ sí n tẹ̀ síwájú, síbẹ̀, ó yẹ́ kí á wo ohun tí òwè jẹ́ gan-an, kí á lè mọ̀ bí ó ṣe pàtàkì tó láarin ẹ̀yà Yorùbá àti Ìgbò nínú àṣà ìgbéyàwó wọn. Èrò kan nàà ni Bámgbòsé (1968: 75); Mieder (1989) àti Yusuf (1996: 14) ní nípa ohun tí òwè jẹ́, Bámgbòsé sọ̀ pé:

Yorùbá proverbs, like any other aphoristic sayings tend to be short and pithy.

(Òwè Yorùbá, gégé bí àwọn ọ̀rọ̀ ogbọn miiran, jẹ́ ọ̀rọ̀ sọ́kí tí ó ní ẹ̀kọ̀ nínú).

Nígbà tí Mieder (1989) sọ̀ pé:

Proverbs are short, witty, traditional statements of experience which are used to further a social end.

(Òwe jẹ gbólóhùn àtẹnudénu kúkúró tí ó kún fún oḡbọ́n èyí tí à n lò láti bá àwùjọ kégbé).

Yusuf (1996: 4) ki òwe báyi:

... a short, repeated, witty statement or set of statements of wisdom, truth and experience which is used to further a social end.

(... gbólóhùn kúkúró, àṣọléra tí ó kún fún oḡbọ́n, òtítọ̀ àti irírí èyí tí à n lò láti bá àwùjọ kégbé).

Oríkí òwe tí àwon onímọ̀ męta yíi mú wá fí hàn pé gbólóhùn sọkí ni òwe; ó sì kún fún oḡbọ́n. Ìdí niyí tí Agbájé (2002) fí ṣe àgbéyẹ̀wò bí Yorùbá ṣe n fí òwe yanjú aáwọ̀ ní àwùjọ wọ́n nítorí pé òwe kún fún ọ̀rọ̀ oḡbọ́n àti òtítọ̀ bẹ̀ẹ̀ ni ó n fí iṣẹ̀lẹ̀ àwùjọ hàn.

Nínú iṣẹ̀ Sheba (2006: 3), òwe jẹ:

Àkọjọpọ̀ irírí àti irónú ẹ̀dá èniyàn. Ó jẹ mọ̀ oḡbọ́n, ó sì kún fún ọ̀pọ̀ ẹ̀kọ̀ tí a lè mú lò láti kọ̀ ní lẹ̀kọ̀ fún idàgbàsókè ọ̀pọ̀. Káriayé ni, ó jẹ ọ̀rọ̀ oḡbọ́n, ọ̀rọ̀ àgbà, ọ̀rọ̀ imọ̀ràn àti ọ̀rọ̀ ikilọ̀.

Oríkí tí Sheba (2006) fún òwe yíi ni a lè wò bí èyí tí ó kó ògo gbogbo ohun tí a ti n yẹ̀ wò gégé bí ohun bí àwon àgbà ọ̀jẹ̀ pé ni òwe já. Àgbáloḡbábọ̀ ohun tí òwe jẹ̀ ni Finnegan (1970: 395) ṣe pé òwe ní ọ̀rọ̀ sọkí tí ó jinlẹ̀ tí ó sì jẹ̀ pé inú rẹ̀ ni ifẹ̀ Yorùbá fún ilò-èdè ayàwòrán, àfiwé ẹ̀lẹ̀lọ̀, ẹ̀gọ̀, àfiwé taàrà àti àkànlò-èdè miiran ti máa n jẹ̀ yọ̀ jù (Ọ̀ṣọ̀bà, 2005: 274).

Òwe jẹ ipohùn tí kókó àti àkànlò-èdè rẹ jẹ jáde láti inú àṣà àti iṣe ẹdá àwùjọ ó sì n fí ìmọ̀ àti ọgbọ̀n àwùjọ nàà han (Ògúnjìnmí àti Na’Allah, 1991: 65; Balógun, 2005: 5). Òwe n fí bí irírí àti òye èniyàn tí mọ hàn èyí sì ni ó mú kí àwọn Yorùbá àti Ìgbò fí òwe sí ipò tí ó ga. Qlátúnjì (1984: 170) jẹrìí sí èyí nígbà tí ó ní:

... because the proverbs are considered to be traditional and originated from the observation of natural phenomena and human relations, old people are regarded as the repository of proverbs.

(... nítorí pé òwe jẹ ọrọ̀ ìjìnlẹ̀ àbáláyé tí ó sì sẹ̀ láti ipasẹ̀ àkíyèsí iṣẹ̀lẹ̀ ayébáyé àti ibágbépọ̀ èniyàn, àwọn àgbà nì a gbà gégé bí ilé-iṣura òwe).

Òwe lánwùjọ Yorùbá jẹ àkọsílẹ̀ ìtàn iṣẹ̀dálẹ̀ Yorùbá gégé bí Adélékè (2009) tí ẹ̀ ẹ̀gbéyèwò rẹ̀. Ó ẹ̀ àkọjọpọ̀ àwọn òwe onítàn iwáṣẹ̀, òwe tí ó jẹ mọ̀ ogun, àti èyí tí ó jẹ mọ̀ àjọṣepọ̀ pẹ̀lú àwọn ẹ̀yà mìíràn.

Òwe lààrin ẹ̀yà Ìgbò ní Ogbalu (1974: 140) ẹ̀ àlàyé pé ó kún fún àkíyèsí, ìmọ̀ àti ọgbọ̀n àwọn baba nílá wọn tí kò mọ̀-ón-kọ̀, mọ̀-ón-ka sùgbọ̀n tí wọn gbé ohun tí wọn ò bá kọ̀ sílẹ̀ yìí kalẹ̀ ní gbólóhùn ṣókí tí wọn lè máa rántí kí wọn sì lè máa fí lé irandíran wọn lówó. Ó tẹ̀ síwájú pé:

A good understanding of Igbo proverbs would automatically lead one to an understanding of

the Ibo man, his philosophy of life, tradition, culture and mode of living because it is in them that the accumulated knowledge, wisdom, religious belief and experience of the Ibo man throughout history.

(Òye tí ó jinlẹ̀ nípa òwè Ìgbò láisẹ̀ àní-àní, yóo mú kí èniyàn ní òye nípa ọmọ̀ Ibo, èrò rẹ̀ nípa ayé, isẹ̀nbáyé, isẹ̀şẹ̀ àti bí a ti ní gbé nitorí nínú wọn ni àkójò imọ̀, ọgbón, igbàgbọ̀, èsìn àti irírí ọmọ̀ Ìgbò láti irandíran wà).

Bí a bá wo onírúurú oríkì àti àlàyé tí a şe lóri òwè, a ó rí i pé láti igbà iwàsẹ̀, tí ẹ̀yà kòòkan ti wà ní òwè wọn ti wà. Bákán nàà, nitorí pé isẹ̀lẹ̀ àwùjọ̀ ni òwè dá lẹ̀ lóri tí ó sì kún fún ẹ̀dòkì ẹ̀dè, a lè sọ wí pé láti igbà tí àwọn iran yí ti wà nàà ni òwè wọn ti wà. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé kò sí àkòşilẹ̀ lóri igbà tí lítírẹ̀şò alohùn bèrẹ̀ ní ilẹ̀ adúláwò, a lè şaláyé pé nígbà tí òwò ẹ̀rú dúró, tí ẹ̀kọ̀ iwé sì bèrẹ̀ ní lítírẹ̀şò adúláwò ti di kíkọ̀ silẹ̀ (Ọ̀gínní, 1981: 41).

Oríşíí Òwè Yorùbá àti Ìgbò

Kò sí ohun tí Yorùbá àti Ìgbò kì í lo òwè fún nitorí pé isẹ̀lẹ̀ àwùjọ̀ ni ó bí àwọn òwè wọn. Fún idí ẹ̀yí, kò sí igbà tí Yorùbá kò lè lo òwè nínú ọ̀rọ̀ wọn bèrẹ̀ nàà sì ni ẹ̀yà Ìgbò şùgbón ohun tí ó şe pàtàkì jù ni kí òwè bá isẹ̀lẹ̀ mu. A lè sọ pé ibáyemu òwè yí ni ó mú kí Yankah (2000) sọ pé:

A study of the dynamics of proverb use would involve the documentation of situational contexts, the specific words of interactants, as

well as a station of the verbal context in which the proverbs was uttered, the speaker's words preceding and following the proverb.

Àgbéyèwò àwọn kókó ilò òwe nilò àkòsilẹ̀ iṣẹ̀lẹ̀ àwọn ọ̀rọ̀ pátó tí àwọn olùjíròrò sọ àti itókasi ọ̀rọ̀ tí wọn sọ sáájú àti lẹyin òwe.

Òdiwọn tí Délànò (1966) ló láti pín òwe Yorùbá sí isòrí ni ilò wọn. Ó ní a ní òwe imòrán, òwe àlàyé, òwe ibawí àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ, ṣùgbón òdiwọn yìí kò kógo já nítorí pé a lè bá oríṣíí òwe kan lábẹ̀ òdiwọn méjì tàbí jù bẹ̀ẹ̀ lọ. Àjẹrò pé àkóónú òwe kòòkan yóò mú kí ó rọ̀rùn láti tọ̀ka oríṣíí òwe tí ó jẹ̀. Òwe tí ó jẹ̀ mọ̀ èniyàn pọ̀ lọ jàrà. Ó lè dá lóri ọ̀kan-ò-jòkan àṣà ilẹ̀ wa bí igbéyàwó, ikómọ́jádé, ifinijoyè, isinkú, iṣilẹ̀ àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Àpẹ̀rẹ̀ ni òwe Ìgbò yìí:

Anwu gba nwa nkita, o tuba okporoko ijiji egwu.

Yorùbá: *Bí ọ̀mọ̀dé bá dé ibi ẹ̀rù, ẹ̀rù á bà á.*

Yàtò sí òwe tí ó jẹ̀ mọ̀ èniyàn èyí tí iwádií yìí dá lé lóri, òwe tún wà lóri ẹ̀ranko, ẹ̀yẹ, ẹ̀ja, kòkòrò àti onírúurú ohun miiran tí kò lẹ̀míí tí Olódùmarè dá, ṣùgbón ohun tí ó jẹ̀ iṣẹ̀ yìí lógún ni àgbéyèwò àwọn òwe tí ó jẹ̀ mọ̀ igbéyàwó láàrin Yorùbá àti Ìgbò.

Àṣà Ìgbéyàwó

Àṣà pátàkì ni àṣà igbéyàwó láàrin àwọn ẹ̀yà Nàìjíríà. Nínú ẹ̀bí dandan ni kí ọ̀kúnrin ní iyàwó kí obìnrin sì lọ sí ilẹ̀ ọ̀kọ. Bí ó tilẹ̀

jẹ́ wí pé oríṣíríṣíí ọ̀nà ní ètò ìgbéyàwó n gbà wáyé ní ọ̀de ọ̀nì nítòrí ọ̀lájú tí ó dé, èyí tí ó tún so pọ̀ mọ̀ ẹ̀sìn, ètò iṣelú àti ètò ẹ̀kọ̀; ó ní ọ̀nà tí àwọn àgbà ilẹ̀ Yorùbá àti Ìgbò n gbà ẹ̀ ètò yìí ní ayé àtíjọ̀. Ètò Ìgbéyàwó ní ayé àtíjọ̀ kì í ní ọ̀wọ̀ àwọn ọ̀dọ̀kùnrin àti ọ̀dọ̀binrin tí yóò fẹ́ ara wọn nínú. Ojúṣe ọ̀bí ní láti ibèrẹ̀ títí dé ọ̀pin bèẹ̀ sí ní kì í sí àrìyànjiyàn nínú rẹ̀. Adéḅwálé (1999: 14) tọ̀ka sí i pé àwùjọ̀ Yorùbá ayé àtíjọ̀ kò kà á kún ojúṣe obinrin láti yan ọ̀kùnrin tí ó wù ú bèẹ̀ ní ní àwùjọ̀ Ìgbò, àwọn ọ̀bí ní ó n fẹ́ aya fún àwọn ọ̀dọ̀kùnrin wọn ní ayé àtíjọ̀.

Ọ̀wè Lórí Ìgbéyàwó

Èyà Yorùbá àti Ìgbò kò fí ọ̀wọ̀ yẹpẹ̀rẹ̀ mú ọ̀rọ̀ ìgbéyàwó; nítòrí náà, àwọn ọ̀bí ọ̀kọ̀ iyàwó máa n ẹ̀ ẹ̀pàlẹ̀mọ̀ tí ó múnádọ̀ko fún ètò yìí, pàápàá lórí ohun tí wọn yóò jẹ́ tí wọn yóò sí mu léyìn ìgbéyàwó. Wọn a máa pòwẹ̀ pé ‘àtìgbéyàwó ọ̀ tó ẹ̀jọ̀, owó ọ̀bẹ̀ ló sòro;’ láàrin àwọn Yorùbá bèẹ̀ ní lánwùjọ̀ Ìgbò, ọ̀rọ̀ ìgbéyàwó kì í ẹ̀ ohun tí èniyàn n ẹ̀ fún ìgbà diẹ̀ tí ó sí n yera fún; irinàjọ̀ títí di ọ̀jọ̀ ikú ní nítòrí náà, wọn n pa ọ̀wè pé:

(i) *Ije nwanyi bu ije mmiri obughi ije n ku*

Yorùbá: Omi ayé ni ọ̀rọ̀ ìgbéyàwó, kì í ẹ̀ ọ̀rọ̀ ọ̀rùn tí ó n jóni.

Síwájú sí i, àwùjọ̀ Yorùbá àti Ìgbò ka ètò ìgbéyàwó sí tó bèẹ̀ tí ó fí jẹ́ pé gbogbo iṣẹ́ tí àwọn obinrin ilé àti àbúrò ọ̀kọ̀ lẹ̀ máa jẹ́ fún un tẹ̀lẹ̀ nígbà tí kò tí i bálágà ní wọn yóò máa fà sẹ̀yìn láti jẹ́ tàbí kí wọn máa dọ̀gbọ̀n sọ̀rọ̀ sí i pé kí ọ̀nà náà lẹ̀

gbé iyàwó. Àwọn òwe wọnyí ni ó n fí bí àṣà igbéyàwó ẹ ẹ pàtàkì láwùjọ Yorùbá àti Ìgbò hàn.

Òwe Yorùbá àti Ìgbò lóri Ọmọ tí ó ti Bálágà

Nígbà tí ọ̀dọ̀mọ̀kùnrin bá ti dàgbà láti máa pa àṣẹ àti láti máa ẹ ẹ àkóso ilé ẹ̀gbẹ̀n tí kò tí ì ní obinrin lẹ̀dẹ̀, onírúurú àṣamọ̀ ọ̀rọ̀ ni àwọn ará ilé yóò máa pa fún un, bóyá ó lè ronú láti binú lẹ ẹ ẹ iyàwó. Gẹ́gẹ́ bí àpẹ̀rẹ, àwọn Yorùbá á ní:

(1) Ọ̀gògò bí àgbà, a tó baalé má ní iyàwó
tàbí kí wọn tilẹ̀ máa bú irúfẹ̀ ọ̀kùnrin bẹ̀ẹ̀ pé:

(2) A wáyé má gbéyàwó, kẹ̀nkẹ̀kenkẹ̀ àtárí bí ẹ̀rù filà.
Ní ààrin obinrin, ọ̀kan lára òwe Yorùbá tí ó fí hàn pé ó ti bálágà
ní:

(3) Obinrin pa kókoyàn, inú rẹ̀ n dún, àrùn tí kò
gbòògùn tí yóò lẹ̀ e kúrò nílẹ̀ bàbá rẹ̀ niyẹn.

nígbà tí èyí bá sì rí bẹ̀ẹ̀, ọ̀kan lára orúkọ inagijẹ́ tí àwọn obinrin
ilé máa n fún irú wọn ní 'iyàwó' nítorí náà nígbà tí Yorùbá bá
pa òwe pé:

(4) A dàgbà má kúrò níyàwó, ojoojúmọ̀ ní relé ọ̀kọ
wọn n sọ fún irúfẹ̀ obinrin bẹ̀ẹ̀ pé ó ti yẹ́ kí ó kúrò ní ilé bàbá rẹ̀.
Ní àwùjọ̀ Ìgbò, wọn a máa pa òwe láti sọ fún ọ̀kùnrin pé o ti tó
ní olùrànlọ́wọ̀ nílẹ̀ pé:

(ii) Ìgbò: *Okokporo jejulu, ntụ ututu na-echee ya.*

Yorùbá: Bí àpọ̀n bá lẹ ọ̀kọ̀ tí ó lẹ ọ̀dò, ilẹ̀ ilẹ̀ rẹ̀ tí
dúró dè é láti gbá.

bí ó bá sì jẹ̀ obìnrin ni, àwọn Ìgbò máa n pa òwè pé:

(iii) *Ìgbò: Nwanyì tofee onye muru a juo n'alu ya.*

Yorùbá: Bí obìnrin bá kojá 'ta ni bàbá rẹ?' wọn á bèèrè 'ta ni ọkọ rẹ?'

Òwè Yorùbá àti Ìgbò lórí Ànà àti Ìdána

Òbí àti ẹbí ọkọ àti iyàwó ni àna lódò ara wọn. Ní àwùjọ Yorùbá àti Ìgbò, ọ̀wò tí ó ga jù lọ ni wọn fún àna. Wọn fí àna wé ẹkùn tí kò ẹ é gbé iná wò lójú bèẹ̀ ni wọn gbàgbọ̀ pé ọ̀mọ̀ tí ó kéré jù nínú ilẹ̀ tí a ti fẹ̀ iyàwó gbòdò gba ọ̀wò tí ó tọ̀ sí àgbàlagbà nítorí nàà ni wọn ẹ̀ ni pa òwè pé:

(5) A kì í rí kékeré àna

Bákan nàà, àwọn ohun èlò kan wà tí ẹbí ọkọ gbòdò pèsè nígbà tí wọn bá fẹ̀ lọ tọ̀ ọ̀mọ̀ àti nígbà tí wọn bá fẹ̀ ẹ̀ idána nítorí nàà, kì í ẹ̀ ọ̀rọ̀ pé sanmọ̀nì n lẹ̀ tìn-in-rín nítorí nàà, wọn ó gbà wá bí a ẹ̀ rí". Yorùbá n pa òwè pé:

(6) Ìdòbàlẹ̀ ò ra kẹkẹ̀, ẹkùn sísun ò délé àna

látí fihàn pé kì í ẹ̀ ọ̀rọ̀ ẹ̀bẹ̀ tàbí ẹkùn ni a fí n tọ̀ ọ̀mọ̀ bí kò ẹ̀ kí ẹbí ọkọ mú ohun èlò idána tí ó yẹ̀ wá fún itọ̀ ọ̀mọ̀.

Ní àwùjọ Ìgbò, wọn mú ọ̀rọ̀ idána ní ọ̀kúnkúndùn. Ní ilẹ̀ Ìgbò, bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé owó àti nńkan idána wà tí ẹbí ọkọ gbòdò san fún ẹbí iyàwó, wọn gbàgbọ̀ pé àsan-àn-san-tán ni nígbà tí ọ̀mọ̀ wọn bá ẹ̀ wà ní ọ̀dẹ̀ ọ̀kúnrin kan. Wọn máa n pa òwè pé:

(iv) *Ìgbò: Anaghi akwucha aku nwanyi akwucha.*

Yorùbá: A kì i san owó idána tán

Ipò iyi, òwò àti olá yíí ni àna wà lówùjò Yorùbá àti Ìgbò, àwọn Yorùbá sì gbàgbò pé:

(7) Aya burúkú dùn ún fẹ, ànakána ni kò ẹ é ní.

látí fí hàn pé bí iyàwó kò bá dára ẹ̀gbọn tí àwọn àna jẹ oníwà rere, èyí ni ọkọ àti àwọn ẹbí rẹ yóò máa wò mọ ọn lara tí wọn kò fí ní lé e jáde nilé ọkọ.

Òwe Yorùbá àti Ìgbò lóri Ipò Ẹbí nínú Ìgbéyàwó

Ètò ìgbéyàwó ní àwùjò Yorùbá àti Ìgbò kí í ẹ ti bàbá àti iyá nikan bí kò ẹ ojúse gbogbo ẹbí. Ẹbí ẹni ẹ pàtàkì ju ọrẹ lọ ní àwùjò Yorùbá idí sì niyí tí wọn fí maa n pa òwe pé:

(8) Ẹni mi ò ẹni, ẹniyan mi ò ẹniyan, a kò lè fí wé aláròòò lásán.

bẹẹ ni wọn tún máa n pa òwe pé:

(9) Ọrẹ kítíkítí, iyekan kàtàkàtà, bí ọrẹ kítíkítí bá kú, iyekan kàtàkàtà ni yoò gbé e sin

èyí tí ó fí hàn pé a kò lé fí ọwọ rọ ẹbí sẹyin ní àwùjò Yorùbá. Ní àwùjò Ìgbò, ọrẹ ẹbí jẹ ohun tí ó jinlẹ nínú ètò ìgbéyàwó nítorí pé ní idí iyá àti idí bàbá iyàwó ni ẹbí ọkọ tí tọrọ ọmọ bẹẹ nítorí nàà, ifọwósowọpọ wà láarin wọn. Wọn gbàgbò nínú ibágbépọ àlàáfíà nítorí nàà ni wọn ẹ ní pa òwe pé:

(v) Ìgbò: Iro ezi na-aku ọkpọ aja.

Yorùbá: Ọtá nínú ẹbí n sọ ilé dahoro ni.

wọ̀n tún máa ń pa òwẹ pé:

- (vi) *Ìgbò:* *Ọ̀nụ̀rụ̀ nbe nwanne agbala ọ̀sọ̀*
Yorùbá: *Èni gbọ̀ igbe arákùnrin rẹ̀ kò gbọ̀dò sá.*

Òwẹ lóri Orogún/Ìkóbìnrinjo

Àwùjọ Yorùbá fì àyè gba kí ọ̀kùnrin fẹ̀ ju iyàwó kan lọ, bí ó bá ti lè gbé bùkátá tì ó rò mọ̀ ọ̀n. Yorùbá fì idí èyí mútẹ̀ nínú òwẹ:

(10) Obìnrin tí kò ní orogún kò mọ̀ àrùn tí ó ń ẹ̀ òun bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé:

(11) ‘Òrìṣà jẹ̀ n pé méjì’ obìnrin kò dé inú sibiẹ̀ wọ̀n gbàgbọ̀ pé:

(12) Bí obìnrin ò bá ní orogún, ọ̀bẹ̀ ọ̀kọ̀ kì í dùn Nítorí nígbà tí obìnrin bá pé méjì lọ̀dẹ̀ ọ̀kọ̀, ifigagbága máa ń wà láti fì ọ̀bẹ̀ dídùn fa ojú ọ̀kọ̀ mọ̀ra, idí niyí tí wọ̀n tún fì máa ń pa òwẹ pé:

(13) Bí obìnrin ò bá jowú, ọ̀bẹ̀ kì í dùn. Èwẹ̀, ní àwùjọ̀ Ìgbò, igbàgbọ̀ wà pé kí ọ̀kùnrin má ba à ẹ̀ ẹ̀nà, ó ní ànfààní láti fẹ̀ iye iyàwó tí ó bá wù ú bẹ̀ẹ̀ ní kò ní máa jowú ọ̀kùnrin ẹ̀lẹ̀gbẹ̀ rẹ̀. Òwẹ̀ Ìgbò tí ó bá èyí lọ̀ ni:

- (vii) *Ìgbò:* *Inwere, mu enwere, asiri alawa azu*
Yorùbá: *Bí iwọ̀ bá ní, tí èmi nàà ní, ọ̀rọ̀ owú yòò kúrò.*

Òwe Lóri Iṣekúṣe/Àlè Yíyàn

Ní àwùjọ Yorùbá, iwà burúkú ni kí ọkùnrin tàbí abilékọ máa ẹ̀ ṣekúṣe nítorí igbàgbọ̀ pé ọkùnrin tí ó n̄ yan iyàwó ọkùnrin ẹ̀lẹgbé rẹ̀ lálẹ̀ kò ro rere sí i. Yorùbá á máa pa òwe pé:

(14) A-bá-ni-lóbìnrin sùn kò fojú ire wo ni.

Bẹ̀ẹ̀ ni Yorùbá gbàgbọ̀ pé obìnrin ní ojú àánú bẹ̀ẹ̀ ni wọn kí i pé ju ọwọ̀ sílẹ̀ fún ọkùnrin nígbà tí ẹ̀bẹ̀ bá pọ̀ nítorí nàà ni wọn ẹ̀ n̄ pòwe pé:

(15) 'Kò jẹ̀ n gbádùn' ni obìnrin n̄ gba ọ̀rẹ̀ fún.

bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé èyí kò yàtọ̀ sí àlè yíyàn. Yorùbá n̄ pòwe pé:

(16) Bí obìnrin yóò bá dọgbón yan àlè, á ní 'ojú níf rójú Ẹ̀àánú' tí móbìnrin gbà fúnni lẹ̀kẹ̀kan.

Igbàgbọ̀ àwùjọ Yorùbá ni pé obìnrin tí ó sọ gbólóhùn yíi jáde ní ti inú rẹ̀ ẹ̀ tẹ̀lẹ̀ ni ó mú kí ó so ohun tí ó ẹ̀ mọ̀ ojú àánú.

Àwùjọ̀ Igbò nàà kọ̀ ojú tí ó korò sí ọ̀rọ̀ iṣekúṣe tàbí àlè yíyàn. Wọn gbàgbọ̀ pé obìnrin tí ó bá n̄ yan àlè yóò máa ẹ̀ kí bí ẹ̀mì ni nítorí nàà kò lè rójú-ráyè dáná fún ọkọ̀ rẹ̀. Wọn n̄ pa òwe pé:

(viii) Igbò: *Nwanyi mgbhagha mgbhagha ulọ ya anaghi atọ ọkọ*

Yorùbá: Obìnrin tí ó n̄ pààrọ̀ ọkọ̀ nígbà gbogbo kò lè ní ilé tí ó n̄ ẹ̀sẹ̀fìn.

Àisàn oríṣíríṣíi ni ó máa n̄ jẹ̀ àyọ́rísí iṣekúṣe bẹ̀ẹ̀ nígbà tí àisàn bá dé, àwọn ọkùnrin tí ó n̄ ẹ̀wòwò ẹ̀síná pẹ̀lú obìnrin ò ni

yojú nítorí pé iwà àbùkù tí àwùjọ lòdì sí ni wọn ẹ. Òwè Ìgbò tí ó fi idí èyí múlẹ̀ ni ó wí pé:

(ix) *Ìgbò:* *Ogori ri ama, ya ariamara di ya, ma ahu di mma ndi enyi akporo*

Yorùbá: Nígbà tí oníwàkuwà obinrin bá ẹ̀sànsàn, àwọn olólúfẹ̀ yòò pà á ti fún ọkọ rẹ̀.

Ju gbogbo rẹ̀ lẹ, àwùjọ Ìgbò gbàgbọ̀ pé ẹ̀san n bọ wá ké lóri ọkúnrin àti obinrin tí ó n ẹ ẹ̀sekúşe nígbà tí ó bá yá. Wọn n pa òwè:

(x) *Ìgbò:* *Mkpokiri ga-abia ugwo odu ya.*

Yorùbá: Bó pé, bó yá, aláìşòdodo yòò gba ẹ̀san rẹ̀.

Àfíwé Òwè tí ó jẹ mọ̀ Ìgbéyàwó láàrin Yorùbá àti Ìgbò

Bí a bá wo àwọn òwè tí ó jẹ mọ̀ Ìgbéyàwó láàrin èyà Yorùbá àti Ìgbò, a kò ní ẹ̀sàni àwọn ijọra àti iyàtò àarin wọn. Àwọn ijọra àti iyàtò yíi ni a ó ẹ àfíwé wọn.

Ohun akókọ̀ tí a lè rí bí ijọra nínú àşà Ìgbéyàwó láàrin èyà méjèjì yíi ni pé Ìgbéyàwó jẹ ohun pàtàkì tí òbí n ẹ fún omọ̀ tí ó ti bàlágà. Ohun miíràn ni pé pípa ara ẹni mọ̀ tí tí di ọjọ̀ Ìgbéyàwó jẹ ohun tí èyà méjèjì mú ní ọkúnkúndùn. Ohun miíràn tí ó jọra nínú ètò Ìgbéyàwó láàrin èyà Yorùbá àti Ìgbò ni ọrọ̀ orogún. Àwùjọ̀ méjèjì ni ó tẹwọ̀ gba ikóbinrinjọ̀ nítorí kí ọkúnrin lè má wo ita. Bí èyí bá sì rí bẹ̀ẹ̀, àşà orogún níní n fa

owú jíjẹ èyí tí ó n mú aáwò wà nínú ilé bèè ni ó mú ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ewu miiran lówó. Àwọn òwe lóri ikóbìnrinjo n fì hàn pé àṣà yìi kì í ṣe ohun tí ó dùn mọ̀ obìnrin nínú. Ìjọra miiran tí a rí nínú òwe tí ó jẹ mọ̀ igbáyàwó ní àwùjọ Yorùbá àti Ìgbò ni àlè yíyàn. Bí iṣe yìi tilẹ̀ gbilẹ̀ bí ọ̀wàrà ọ̀jò, kì í ṣe ohun itẹ̀wọ̀gbà ní àwùjọ méjèjì, ohun ikòkò ni. Àwọn òwe tí ó jẹ mọ̀ àlè yíyàn yìi n fì iṣekúṣe hàn láàrin ọ̀kọ̀ àti aya àti pé gégé bí àwùjọ ti fún ọ̀kùnrin ní ààyè láti kó obìnrin jọ, àtọ̀kùnrin, atobìnrin ni ó n yan àlè.

Lẹ̀yin tí a ti wo àwọn ijọra diẹ̀ láàrin àwọn òwe tí o jẹ mọ̀ igbáyàwó, a ó wo àwọn iyàtò ààrin wọn náà. Iyàtò àkòkò ni pé ojú ọ̀tọ̀tọ̀ ni wọn fì wo ọ̀rọ̀ orogún. Ní àwùjọ Ìgbò, kì í sí ikùnsínú lóri pé ọ̀kọ̀ fẹ̀ iyàwó lè obìnrin láàrin wọn níwọn bí irú ọ̀kọ̀ bèè bá tí n fì owó oúnjẹ silẹ̀ sùgbọ̀n ní àwùjọ Yorùbá, àwọn orogún máa n fì iga gbá iga láti tójú ọ̀kọ̀ wọn ju ara wọn lọ nítorí kí ó lè fẹ̀ràn wọn. Iyàtò miiran tí ó wà nínú òwe tí ó jẹ mọ̀ igbáyàwó ní àwùjọ Yorùbá àti Ìgbò ni pé èèwò ni kí ọ̀kọ̀ lọ sí ikòkò ọ̀bẹ̀ iyàwó rẹ̀ ní àwùjọ Ìgbò. Bí ebi bá pa ọ̀kọ̀ wolé tí iyàwó rẹ̀ kò sí sí nílẹ̀, yóò lọ ra oúnjẹ jẹ̀ ni sùgbọ̀n ní àwùjọ Yorùbá, ọ̀kọ̀ lè ran iyàwó rẹ̀ lówó láti bu ọ̀bẹ̀, bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé ojúṣe iyàwó ni láti bu ọ̀bẹ̀ fún ọ̀kọ̀.

Àgbálogbábò

Òwe tí ó jẹ mọ̀ igbáyàwó láàrin èyà Yorùbá àti Igbo tí a gbé yèwò yìi fì hàn pé ilàna igbáyàwó láàrin àwọn èyà náà jọra bí ó

tilẹ̀ jẹ́ pé iyàtò diẹ̀ wà nínú iye igbà tí wọn ń ẹ̀se ibẹ̀wò sí ọ̀dọ̀ àna àti ohun tí ẹ̀bí ọ̀kọ̀ ń mú dání. Àwọn ọ̀wè yìí tọ̀ka sí ipò pàtàkì tí ẹ̀yà méjèjì to àṣà igbéyàwó sí láàrin wọn pé kì í ẹ̀se ohun tí ẹ̀niyàn lè fí ọ̀wọ̀ yẹ̀pẹ̀rẹ̀ mú nitorí pé ilé tí ó tòrò ní í ẹ̀se atọ̀kùn alááfíà àti itẹ̀síwájú ilú.

Ìwé Ìtókasi

- Adébiyi, A. (2005). *Iran Yorùbá*. Abẹ̀òkuta: Educational Materials Industries o.i. 1-7.
- Adégbowálé, O. (1999). “Ìfojú Tíọ̀rì Ìṣẹ̀gbẹ̀fábo wo Ipò Obìnrin nínú Ètò Ìgbéyàwó: Àyẹ̀wò Ìtàn Aròṣọ̀ Yorùbá”. *Nínú Yorùbá: Jónà Ẹ̀gbé Onímò-Èdè Yorùbá 1 (1) o.i. 9-18*.
- Adékéyè, J.B. (2001). “Similarities in the Proverb and Some other Aspects of the Cultures of the Jews” *Nínú Yorùbá: Jónà Ẹ̀gbé Onímò-Èdè Yorùbá 4(1) o.i. 31-44*.
- Adélékè, D.A. (2009). “Yorùbá Proverbs as Historical Records” *Nínú Proverbium 26. o.i. 19-48*.
- Adétúgbò, A. (1982). “Towards a Yorùbá Dialectology”. *Nínú Afoláyan, Adébiṣi (olótúú) Yorùbá Language and Literature*. Ìbàdàn: University Press Ltd.
- Afigbo, A.E. (1981). *Ropes of Sand: Studies in Igbo History and Culture*. Ìbàdàn: University Press Limited.
- Agbájé, J.B. (2002). “Proverbs: A Strategy for Resolving Conflict in Yorùbá Society” *Nínú Journal of African Cultural Studies. 15(2) o.i. 237-243*.

- Awóniyí, T.A. (1978). *Yorùbá Language in Education*. Ìbàdàn: Oxford University Press.
- Balógun, O.A. (2005). "The Scientific Foundation of Traditional Yoruba Proverbs". A paper presented at Yoruba Studies Association of Nigeria Conference held at Adeyemi College of Education, Ondo between 5th and 8th October.
- Bangbósé, A. (1968). "The Form of Yorùbá Proverbs" níú *Odù: University of Ife Journal of African Studies* 4(2) o.i. 74-86.
- Délànò, I.O. (1966). *Òwe Lẹsin Òrò*. Ìbàdàn: Oxford University Press.
- Doyle, C.C. (2001). "Observations on the Diachronic Study of Proverbs" Nínú *Proverbium Yearbook of International Proverb Scholarship* 18: The University of Vermont. o.i. 57-75.
- Ezikeojiaku, Ikelconwu, C., Anosike Ubani, Jimbo Ugoji (1999). *Fonoloji na Grama Igbo*. Ìbàdàn: University Press Plc.
- Fádípè, N.A. (1970). *The Sociology of the Yorùbá*. Ìbàdàn: Ibadan University Press.
- Finnegan, R. (1970). *Oral Literature in Africa*. Nairobi: Oxford University Press.
- Green, M.M. (1964). *Igbo Village Affairs*. London: Frank Cass and Company.

- Johnson, S. (1921). *The History of the Yorubas*. Lagos: C.S.S.
- Klein, William W, Bhomberg, Graig, L àti Hubbard, Robert, (1993). *Introdcution to Biblical Interpretation*. United States of America: Word Inc.
- Magaji, S.V. (1996). "Varieties in Christian Preaching with Special Reference to Baptist Preachers in Northern Nigeria". Unpublished M.Th. Thesis, Ògbómòşó: Nigerian Baptist Theological Seminary.
- Májàsán, J.A. (1969). "Yorùbá Education, Its Principles, Practice and Relevance to Current Educational Development" Unpublished Ph.D. Thesis, University of Ìbàdàn.
- Mieder, W. (1989). "Different Strokes for Different Folks" in W. Mieder (ed.) *American Proverbs: A Study of Texts and Contexts*. New York: Peter Lang Publishing Inc. o.i. 317-332.
- Nwala, T.U. (1985). *Igbo Philosophy*. Ikeja: Literamed Publications (Nigeria).
- Ògúnjínmi, B. àti Na'Allah, Abdul-Rasheed (1991). *Introduction to African Oral Literature*. Ìlọ̀rín: University of Ìlọ̀rín Press.
- Okeke, A.N. (1982). "Traditional Education in Igboland" Ninú Ogbalu, E.N. (olótùú). *Igbo Language and Culture*". Vol. 2, Ìbàdàn: University Press Limited.

- Olówòòkéré, T. àti Adéwólé, F. (1998). "Yorùbá Dialects" Nínú Ògúnrẹ̀mí D. àti Adédiran, B. (olótùú) *Culture and Society in Yorubaland*. Ìbàdàn: Rex Charles and Connel Publications. o.i. 188-194.
- Ògínní, A. (1981). "Àyèwò Lítirésọ̀ Yorùbá". Ilẹ̀sà.
- Ogbalu, F.C. (1974). *School Certificate/G.C.E. Igbo*. Nairobi: Thomas Nelson and Sons.
- Ọlátúnjí, O.O. (1984). *Features of Yoruba Oral Poetry*. Ìbàdàn: Universtiy Press Limited.
- Ọmọ̀lẹ̀wà, M. (1986). *Certificate History of Nigeria*. England: Longman Group Ltd.
- Ọ̀ṣọ̀bà, G.A. (2005). "Words of Elders, Words of Wisdom: A Thematic and Stylistic Analysis of some Yoruba Proverbs". Nínú *Proverbium Yearbook of International Proverb Scholarship*. 22. The University of Vermont. o.i. 273-287.
- Ramm, B. (1970). *Protestant Biblical Interpretation*. Grand Rapids: Baker Book House.
- Riccoeur, Paul (1991). *From Text to Action: Essays in Hermeneutics II*. Evanston: Northwestern University Press.
- Sheba, J.O. (2005). "Ethnic Stereotyping in Yoruba Proverbs" nínú *International Journal of African and African American Studies* 1(2). January o.i. 9-19.

- Sheba J.O. (2006a). “Ìwúlò Òwè fún Ìtòsónà àwọn Ọmọdé ní Ilé-Èkọ́: Ìpàjùbà” *Nínú Yorùbá: Journal of Yoruba Studies Association of Nigeria* 3(2) January, o.i. 62-70.
- Sheba J.O. (2006b) *Yoruba Proverbs with Feminine Lexis*. Ìbàdàn: Spectrum Books.
- Yankah, Kwesi (2000). “Proverb Speaking as a Creative Process: The Akan of Ghana” *nínú De Proverbio* 6(2) (<http://www.deproverbio.com>).
- Yusuf, Y.K. (1996). “A Speech Act Study of English and Yoruba Proverbs about Women”, Ph.D. Dissertation, Department of English, University of Lagos, Lagos.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY